

IEVADS

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīva, kas pieņemta 2018. gada 30. maijā, paredz, ka no 2025. gada ES dalībvalstīm, arī Latvijai, būs jānodrošina dalīta tekstilmateriālu savākšana.

Tekstilmateriālu apjoms pasaulē gadu no gada tikai pieaug, cilvēku paradumus ietekmē ātrā mode, lētais apģērbs un apavi, kā arī plašā interneta veikalu darbība.

Informācija vēsta, ka Latvijas tirgū ik gadu nonāk apmēram 27 000 tonnas lietotu un jaunu apģērbu. Pēc Vides aizsardzības un reģionālās attīstības mi-

nistrijas datiem, strauji pieaug tieši lietoto apģērbu nonākšana Latvijas tirgū – 2019. gadā importa apjoms sasniedz 15,5 tūkstošus tonnu. No 2005. gada, kopš notiek uzskaitē, Latvijā ievests 160 000 tonnu lietotu apģērbu, no tiem 90 000 tonnu ievesti no Anglijas.

Līdz pat pagājušā gada septembrim Latvijā nebija ieviesta organizēta tekstilmateriālu dalīta vākšana. Pateicoties “Latvijas Zaļais punkts” aktivitātei, ledus izkustējās. Patlaban Latvijā – Rīgā, Pierīgā, Valmierā un Cēsīs – izvietoti jau aptuveni 60 konteineri un to skaits palielinās.

Gaidījuši šo brīdi

Pāšvādību atkritumu apsaimniekošanas uzņēmums “ZAAO” sadarbībā ar “Latvijas Zaļo punktu” no 1. septembra piedāvā tekstila šķirošanas pakalpojumu “ZAAO” darbības reģiona 20 EKO laukumos, kā arī pie vairākām tirdzniecības vietām Cēsīs un Valmierā. Cēsīs tekstila šķirošanas konteineri novietoti pie veikaliem “top!” Raunas ielā 13 a un Gaujas ielā 29.

Pagājuši divi mēneši, var izdarīt pirmos secinājumus. Kā stāsta “ZAAO” sabiedrisko attiecību speciāliste Zane Leimane, piedāvājums izrādījies ļoti pieprasīts, šķiet, cilvēki gaidījuši brīdi, kad varēs atbrīvoties no liekajiem tekstila izstrādājumiem. “Neviens nebija gaidījis tik lielu atsaucību, un Cēsīs abās vietās jau pirmajās dienās nācās uzlikt pa vēl vienu papildu konteineru. Domājām, ka pēc pirmā mēneša apjoms kritīsies, taču pagaidām to īpaši nejut. Varbūt tas saistīts ar ieilgušo gadalaiku maiņu, kad cilvēki lēnām šķiro savus skapjus. Iespējams, daudzi bija veidojuši sava veida uzkrājumus pēc principa – varbūt kādreiz noderēs. Tagad, redzot, ka ir iespēja no tiem atbrīvoties, veic pamatīgāku šķirošanu,” pārdomas izsaka Z. Leimane.

Statistika liecina, ka apmēram 30 procenti no apģērba iedzīvotāju skapjos “stāv” bez pielietojuma un, iespējams, beidzot daudzi ķērušies pie krājumu revidēšanas. Pirms konteineru uzstādīša-

nas bijis plānots, ka tos tukšos reizi nedēļā. Taču publiskos konteinerus pie veikaliem sākumā nācies tukšot pat vairākas reizes dienā, tagad divas reizes nedēļā.

“Cilvēki jau sen interesējās, kad beidzot varēs nodot tekstilu. Viņi vēlējas, lai to pieņemam, jo jau pāris gadus EKO laukumos vācām lietotus apavus. Bet pieņemt ir viens, svarīgi, lai būtu sadarbības partneris, kas gatavs tos ņemt tālākai pārstrādei. Tagad varam teikt, ka pakalpojums ir pilnīgs – EKO laukumos ir iespēja nodot ne tikai apavus, bet arī lietošanai derīgus tekstila izstrādājumus. Tā kā tie paredzēti tālākai izmantošanai, aicinām iedzīvotājus šajos speciālajos tekstila savākšanas konteineros ievietot lietošanai vēl derīgu apģērbu, apavus un mājas tekstilu. Apzināmies vajadzību arī pēc noliegta apģērba atsevišķas nodalīšanas, tur risinājumi vēl tiek meklēti,” saka Z. Leimane.

Uz EKO laukumiem apģērbi, apavi un mājas tekstils jānogādā maksimāli caurredzamos līdz 50 litru tilpuma maisos, lai laukumu pārziņi vizuāli var novērtēt materiāla atbilstību.

Z. Leimane aicina nēst tekstila izstrādājumus sadzīves atkritumu vai šķiroto atkritumu konteineros, jo tajos esošais tekstils netiks atšķirts, tas skaitīsies sabojāts un nonāks poligonā. Līgums ar “Latvijas Zaļais punkts” paredz lietošanai derīga materiāla pieņemšanu. □

Valkāšanai, pārstrādei vai noglabāšanai poligonā

Lai risinātu tekstila atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras izaicinājumus Latvijā un apzinātu iedzīvotāju pieprasījumu pēc tekstila šķirošanas iespējām, pagājušā gada nogalē “Latvijas Zaļais punkts” sadarbībā ar SIA “Eco Baltia vide” Rīgā un Pierīgā sāka pusgadu ilgu tekstila šķirošanas pilotprojektu.

Iedzīvotājiem pieejamās vietās bija izvietoti 20 tekstila šķirošanas konteineri. Iedzīvotājus aicināja nodot nevajadzīgo apģērbu, apavus un citus tekstila izstrādājumus.

“Latvijas Zaļais punkts” sabiedrisko attiecību projektu vadītāja Daiga Buča vērtē, ka atsauce bija pārstēdzoša. Pusgada laikā iedzīvotāji tekstila šķirošanas konteineros novietoja 108,5 tonnas apģērba. “Pilotprojekts uzskatāmi apliecināja iedzīvotāju vēlmi jēgpilni, dabai draudzīgā veidā atbrīvoties no nolietotā vai nevajadzīgā apģērba un apaviem, nododot tos pārstrādei vai atkārtotai izmantošanai. Tāpēc nolēmām, ka persim tālākos mērķtiecīgos soļus,” stāsta D. Buča.

Ir apkopots pirmā darbības gada veikums, un kopš pagājušā gada septembra līdz šā gada augustam beigām “Latvijas Zaļā punkta” un “Eco Baltia vide” 20 konteineros savāktas 250 tonnas dažādu tekstila izstrādājumu. Vēl nav aprēķināts, cik liels ir pēdējo divu mēnešu savāktais daudzums, ko būtiski papildina arī “raža” no “ZAAO” teritorijā uzstādītajiem konteineriem, bet D. Buča prognozē, ka kopējais apjoms ir iespaidīgs.

Viss savāktais nonāk “Eco Baltia vide” tekstila šķirošanas centrā Tukumā, kur viss tiek šķirots aptuveni 30 kategorijās pēc izstrādājumu veidiem, to kvalitātes un tālākās izmantošanas iespējām: valkāšanai, pārstrādei, noglabāšanai poligonā.

D. Buča stāsta, ka pārstrādei derīgo izstrādājumu īpatsvars veido aptuveni desmit procentus – tie pamatā ir kokvilnas, vilnas izstrādājumi, dūnu segas un spilveni: “Aptuveni 35 procentiem no kopējā savāktā apjoma šobrīd ir ekonomiski pamatotas atkārtotas lietošanas iespējas. Tas nozīmē, ka šos izstrādājumus kāds gatavs tirgū iegādāties. Šie izstrādājumi sadarbībā ar mūsu piesaistīto partneri nonāk trešās pasaules valstīs un Āzijas valstīs. Vēl aptuveni 10 līdz 15 procentus veido apjoms, kas teorētiski būtu atkārtoti valkājams, bet tam nav tirgus pieprasījuma. No atkārtotai lietošanai vai pārstrādei derīgajiem izstrādājumiem aptuveni 68% veido apģērbi, 22% mājas tekstils (segas, spilveni u.tml), 8% – apavi. Augstvērtīgāko jauniešu un bērnu apģērbu atbilstoši mūsu partneru biedrības “Taureņa efekts” pieprasījumam un aktuālajam vajadzīgām nošķirojam un ziedojam viņiem. Labdarības organizācijas bieži sūdzas, ka tās izmanto kā vietas, kur atbrīvoties no vecām, nekam nederīgām drēbēm, tāpēc tās nereklamē lietotu apģērbu pieņemšanu. Mēs veidojam abpusēji izdevīgu sadarbību – viņi dod ziņu, ko vajadzētu, mēs cenšamies to piedāvāt. Protams, iespējami labākā kvalitātē.”

Taču diemžēl aptuveni 40% no visiem konteineros savāktajiem izstrādājumiem šobrīd nav piemēroti ne atkārtotai valkāšanai, ne tiem ir ekonomiski pamatotas vai tehnoloģiski pieejamas pārstrādes iespējas, tāpēc tos nogādā noglabāšanai poligonā.

D. Buča norāda, ka šī brīža galvenais izaicinājums ir šie 40%, jo pārstrādes tehnoloģijas pagaidām vēl ļoti ierobežotas: “Tās ir attīstības iespējas, bet, ja būs pieprasījums pēc tehnoloģijām un pār-

strādēm, arī šajā jomā radīsies piedāvājums. To labi pierāda šķiroto atkritumu pārstrādes iespēju pieaugums.”

Patlaban vairākas organizācijas un asociācijas, tostarp Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, parakstījušas memorandumu, lai šī sistēma un infrastruktūra veidotos par visaptverošu kārtību. Mērķis ir panākt, lai sistēma strādātu visā Latvijā, negaidot 2025. gadu.

“Latvijas Zaļais punkts” aprēķini rāda, ka Latvijā kopumā būtu nepieciešami vismaz 840 tekstila šķirošanas punkti jeb viens uz 1500 iedzīvotājiem. Tā varētu nodrošināt, ka vismaz 20 – 25% tiek savākti atpakaļ. □

ŠĶIROŠANAI DER: krekli, bikses, jakas, mēteļi, šalles, cimdi, cepures, dvieļi, aizkari, jostas, somas, gultas veļa, pārklāji, spilveni, segas, kā arī valkāšanai derīgi apavi (izņemot gumijas un speciālos ziemas sporta apavus – slidas, slēpju zābakus).

Konteineros nedrīkst izmest ar sadzīves ķīmiju, motoreļļām sasmērētu, kā arī mitru, pelējušu apģērbu, kas var sabojāt pārstrādei derīgo materiālu. Tāpat tekstila šķirošanas tvertnēs nedrīkst mest saplēstu apģērbu, audumu atliekas.

FAKTI

■ Kā liecina “Latvijas Zaļā punkta” dati, gada laikā 87% no visiem nederīgajiem un nolietotajiem pasaules tekstilizstrādājumiem nonāk atkritumu poligonos, kur tiek aprakti vai sadedzināti, jo trūkst dzīvotspējīgu pārstrādes stratēģiju. Savukārt tikai 15–20% apģērba tiek savākti atkārtotai izmantošanai vai pārstrādei. Jaunos apģērbus tiek pārstrādāts mazāk nekā viens procents tekstilmateriālu.

Saskaņā ar aplēsēm majsaimniecību kopējais radītais sadzīves atkritumu apjoms ik gadu Latvijā pārsniedz 800 000 tonnu, 3–5% no poligonos noglabājamā atkritumu apjoma veido tieši tekstils – apģērbs, apavi, mājas tekstils, aksesuāri –, kas izmesti sadzīves atkritumos.

■ Sintētiskās šķiedras, no kurām ražo 60% tekstilizstrādājumu, sadalās 200 gadu laikā. Tekstils, kas nonāk vidē vai sadzīves atkritumos, ir tikpat liels piesārņojuma avots tikpat bīstams kā iepakojums vai citi atkritumi, jo tekstilizstrādājumu ražošanā izmanto aptuveni 3500 ķīmisko vielu. No tām 750 klasificētas kā bīstamas cilvēku veselībai, 440 – kā bīstamas videi. Aptuveni 20% pasaules ūdens piesārņojuma rada tekstilizstrādājumu krāsošana un apdare.

■ Viena kokvilnas krekla izgatavošanai nepieciešami 2700 litri ūdens, bet, lai saražotu kilogramu auduma, vidēji tiek izmantoti 150 litri ūdens.

Lappusi sagatavojis
JĀNIS GABRĀNS

Projektu finansē
Mediju atbalsta fonds
no Latvijas valsts
budžeta līdzekļiem

MAF
Mediju atbalsta fonds

